

Macháček, Josef

O vědecké pojetí vědeckého ateismu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1960, vol. 9, iss. B7, pp. [5]-12

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106549>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF MACHÁČEK

O VĚDECKÉ POJETÍ VĚDECKÉHO ATEISMU

Nadpis článku je ve zdánlivém rozporu s jeho obsahem. Nedostatky, kterých se zde dotýkám a které souvisejí s nesprávným chápáním vědeckého ateismu, nelze totiž odstranit pouhými teoretickými úvahami o jeho podstatě apod. Mám-li se vyjádřit přesněji, nesprávné chápání smyslu vědeckého ateismu stejně jako vědeckoateistické výchovy a propagandy pramení často z nesprávného chápání smyslu naší kulturní revoluce a v neposlední řadě i z nesprávného chápání smyslu těch usnesení, v nichž naše strana vytyčuje nové úkoly v oblasti ideologie. Víme například, že XI. sjezd KSČ by nepřijal usnesení o budování socialismu v naší vlasti, kdyby pro splnění tohoto velkého cíle nebyly u nás reálné podmínky. Víme, že ÚV KSČ by nevěnoval tolik pozornosti otázkám vědeckoateistické výchovy, kdyby to nebyly otázky naléhavé a kdyby jejich řešení nebylo v našich silách. Víme, že jednat v duchu těchto usnesení znamená jednat tak, že neztrácíme z očí ani revoluční perspektivy, ani konkrétní podmínky, v nichž za dovršení socialistické výstavby bojujeme, a víme, že je tomu tak proto, že sama stranická usnesení ukazují vždy nejen cestu vpřed, nýbrž i reálné možnosti, jak překážky na této cestě odstraňovat a jak dosavadních budovatelských úspěchů využívat k novým vítězstvím. — Dovedeme však všechno toto vědění vždy a důsledně uplatňovat v praxi?

Odpovědět alespoň zhruba na tuto otázku, to je hlavní účel následujícího rozboru. A neodtrhujeme-li vědu od praktického života, teorii od využití jejích výsledků při výchově a převýchově pracujících, pak naše odpověď nemůže nebyť příspěvkem k řešení i té otázky, která je obsažena v nadpise článku.

***

Již v červnu 1957 vyzvedl ÚV KSČ otázky kulturní revoluce jako neodlučitelnou součást vítězství socialismu — a XI. sjezd strany zařazuje úkol dovršení kulturní revoluce mezi 5 hlavních úkolů, na jejichž splnění je závislé dokončení socialistické výstavby v naší zemi. Připomeňme si v této souvislosti, že usnesení XI. sjezdu spojuje dovršení kulturní revoluce s požadavkem „dále prohloubit morálně politickou jednotu lidu v duchu marxisticko-leninského učení“, a že

tudíž oba základní úkoly kulturní revoluce — další rozšiřování možnosti přístupu všech pracujících ke vzdělání a kultuře a další rozšiřování komunistických idejí do všech vrstev našeho lidu — je nutno chápat ne jako samoučelný boj za vyšší vzdělání a za vyšší uvědomělost, nýbrž především jako prostředek k dalšímu upevňování politické a morální jednoty pracujících. Nebylo by třeba tuto skutečnost zdůrazňovat, kdyby zvýšená činnost v oblasti vědeckoa-teistické výchovy, která je pochopitelně součástí komunistické výchovy a převýchovy pracujících, nebyla ještě dnes, dokonce i některými „ateisty“, vydávána za jakési ohrožení nebo narušování této jednoty. Podle těchto názorů bychom neměli znepokojovat věřící občany kritikou náboženských přežitků už v zájmu boje za zachování míru na světě a za dobudování socialismu v naší zemi — oba tyto úkoly jsou prý přece mnohem závažnější. Nepochybujeme o tom. Překvapuje nás pouze to, že se ještě dnes setkáváme u nás s lidmi, kteří nevidí souvislost mezi vědeckoa-teistickou výchovou a upevňováním jednoty našeho lidu v boji za mír a za socialismus. Jiná otázka ovšem je, provádíme-li v Prazi ateistickou výchovu a propagandu vždy tak, že jí skutečně jednotu pracujících posilujeme.

Vraťme se však ještě k sjezdovému usnesení. Hovoří se v něm (stejně jako v usnesení ÚV) o tom, že otázka překonávání všech vlivů buržoazní ideologie a otázka dalšího rozšiřování komunistických idejí vystupuje v nynějším období dovršování socialistické výstavby do popředí. Myšlenka naprosto jasná, a přesto i o ni se opírají některé závěry zkreslující smysl kulturní revoluce a tím i smysl vědeckoa-teistické výchovy. Tyto závěry můžeme stručně reprodukovat takto: socialistická revoluce je po stránce politické a ekonomické zhruba dokončena; otázka politické moci byla definitivně rozhodnuta již v letech 1945—1948, socialistické výrobní vztahy vítězí nyní i v zemědělství, soustavné rozvíjení výrobních sil na základě nejvyšší techniky a soustavné zvyšování životní úrovně je zajištěno, nezbyvá tedy nic jiného než dovršit socialismus i po stránce ideologické, tj. osvobodit člověka ode všech intelektuálních a mravních přežitků, když již byl osvobozen od kapitalistického vykořisťování.

Nezáleží na tom, zdali jsme se setkali přímo s touto formulací. Zvolil jsem ji proto, aby jasněji vynikl nepravdivý obsah těch tvrzení, která v různých obměnách vykládají kulturní revoluci jako nějaký nový komplex úkolů, k jejichž řešení je možno přistoupit teprve v době, kdy už je na dosah ruky dobudování socialismu v oblasti ekonomiky a politiky. Jako by samo usnesení XI. sjezdu nepřipomínalo, že se již straně „podařilo učinit ideje socialismu majetkem velké většiny pracujících, prohloubit v našem lidu city proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví“, jako by se v něm výslovně neuvádělo, že bylo již využito velmi příznivých podmínek pro přiblížení kultury lidu — a jako by i boj proti různým přežitkům nebyl veden již dávno před XI. sjezdem. Zde nejde jen o to, že slova o otázkách „vystupujících do popředí“ jsou chápána tak, jako by strana předtím tyto otázky buď podceňovala, nebo nebyla s to řešit, nýbrž jde i o to, že domněnka, podle níž je kulturní revoluce jakýmsi dovršením revolučních úspěchů v oblasti hospodářské a politické, zaměňuje tři neoddelitelné stránky za tři různé etapy socialistické revoluce, povyšuje zároveň kulturní revoluci na etapu nejvyšší. Takový výklad může uspokojit jen toho, kdo kdysi hodnotil politiku strany podle jejích buržoazních nepřátel a kdo dnes přijme uvedené tvrzení se zadostiučiněním, že došlo konečně na jeho slova. Což to nebyl např. i Šalda, který vytýkal dělnické třídě a komunistům nedostatek vyšších kulturních zájmů, zredukoval předtím všechny zájmy proletariátu na zájem o chléb, o práci a o vyšší mzdu? Bylo málo těch, kdo nebyli s to najít v marxismu-leninismu více než jistou „národohospodář-

skou teorií“, která „bohužel nebere vůbec ohled na statky duchovní“? Nu, a konečně je to tady — po politické a hospodářské revoluci přichází kulturní revoluce, neboť i komunisté poznali, že „ne samým chlebem živ jest člověk!“

Kdo zná jen trochu marxismus-leninismus a dějiny naší strany, ten ví, jak směšné jsou tyto pokusy o „objasnění“ smyslu kulturní revoluce. Nikdy, ani v předmnichovské republice, nezanedbávala komunistická strana ideologické a tzv. kulturní otázky. Naopak — v době, kdy dělnická třída neměla politickou moc, byly to jak její světový názor a morálka, tak její schopnost opřít se o pokrokové tradice v naší kultuře, které představovaly obrovskou zbraň v boji s vykořisťovateli. Přitom ovšem nikdy nebyly otázky ideologické odtrhávány od základních úkolů třídního boje, byly jeho součástí — tak jako i dnes jsou oba hlavní úkoly kulturní revoluce těsně spjaty s naším úsilím o dobudování socialismu i s naším bojem za mír. Klade-li tedy strana tak velký důraz na splnění úkolů kulturní revoluce, pak rozhodně nikoliv proto, že jde o úkoly nové, ani proto, že kulturní revoluce je dovršením nebo jedinou podmínkou socialistické revoluce, nýbrž proto, že dovršení socialistické revoluce v oblasti ekonomické a politické vyžaduje i splnění naléhavých úkolů v oblasti ideologické.

Tím je však také řečeno, že i smysl vědeckoateistické výchovy je nutno hledat nejen v jejím vztahu k upevňování morálněpolitické jednoty pracujících, nýbrž, což je ovšem jenom důsledek, i v jejím podílu na plnění ostatních úkolů: vítězství socialistické velkovýroby v zemědělství, úplné odstranění zbytků antagonistických tříd, další vývoj výrobních sil na základě automatizace, mechanizace a chemizace, další zdokonalování socialistické demokracie, to vše dává smysl vědeckoateistické výchově, bez toho všeho by vědeckoateistická výchova a propaganda neměla žádný smysl.

To, že vědeckoateistická výchova není samoučelným šířením ateistických idejí nebo dokonce samoučelnou kritikou náboženských představ, vyplývá jak z její podřízenosti základním úkolům výstavby socialismu, tak z její podřízenosti závažnému úkolu, před nímž dnes stojí veškeré pokrokové lidstvo. Boj za trvalý mír je přitom úkol, který bezprostředně souvisí s naším socialistickým budováním. Proto je také třeba chápat boj za mír jako součást třídního boje — boje proti podněcovatelům války, kteří, jak známo, využívají pro své cíle i náboženské ideologie. Z tohoto hlediska je i kritika náboženství kritikou imperialismu, snažící se s pomocí Vatikánu i reakčních činitelů ostatních církví ovlivňovat naše věřící občany a svádět je z cesty mírového budování socialismu, třebaš i pod záminkou, že jde pouze o ovlivňování ve věcech náboženské víry, nikoliv o ovlivňování politické. Z reakční povahy náboženství nelze ovšem vyvodit závěr, že všichni věřící jsou reakčníci nebo dokonce obhájeví války a kapitalismu. Není rovněž pochyb o tom, že velká většina věřících dosud není plně přesvědčena např. o politické a hospodářské úloze Vatikánu v táboře imperialistů. Tím větší je však naše povinnost, abychom tuto úlohu objasňovali a abychom zároveň objasňovali věřícím to, že i zdánlivě pouhá náboženská činnost se musí posuzovat podle jejich společenských důsledků. A která náboženská činnost nemá škodlivé společenské důsledky? Vždyť i ten kněz, který se snaží pomáhat při plnění budovatelských úkolů v boji za mír, nemůže jako ideolog církve nebýt naším protivníkem. Jeho upřímná snaha pochopit socialistické úsilí našeho lidu je zajisté chvályhodná, ni méně světový názor, v jehož duchu působí na své věřící, i náboženská morálka, kterou nemůže nepropagovat, jsou ve svých důsledcích vždy zaměřeny proti socialismu, a tudíž i proti tomu, co sám jako občan republiky a upřímný bojovník za mír uznává a prosazuje. Podporujeme-li proto politickou činnost vlasteneckých

kněží, neznamená to, že bychom měli podceňovat politické důsledky jejich ideologického působení na věřící. Naopak, jejich vliv je tím nebezpečnější, čím větší důvěru získávají právě u těch věřících, kteří v jejich činnosti vidí jakýsi důkaz toho, že lze smířit socialismus a vědu s náboženstvím, případně důkaz toho, že náboženství nemá nic společného s politikou imperialistů, ba ani s tak zvanou politikou církevní.

Je snadno pochopitelné, proč mnozí věřící by rádi provedli rozlukou náboženství a církve, a je také zcela pochopitelné, proč někteří lidé, kteří v boha nevěří, zajdou občas do kostela, aby aspoň tímto „hrdinským“ činem ukázali, na čí straně jsou jejich sympatie. Jak první, tak i druzí si totiž dobře uvědomují, že za náboženstvím stojí politická moc světových církví i politická moc imperialistických kruhů; mnozí z těch, kdož spojují víru v boha s vírou v socialismus, mají dost odvahy, aby nesouhlasili se „zneužíváním“ náboženství proti socialismu a míru (proto je nelze ztotožňovat s lidmi, kteří se okázalou návštěvou kostela „mstí“ za to, že lid převzal jejich továrny do svých rukou), avšak jejich nesouhlas nemění nic na faktu, že náboženství je nerozlučně spjato s vírou ve věčnost vykořisťovatelského systému a je tudíž s „vírou“ v socialismus neslučitelné. Je proto velkou naší chybou, že v ateistické propagandě málo zdůrazňujeme svazek mezi náboženstvím a buržoazní ideologií a že tak nepřímou podporujeme iluze mnohých poctivých věřících (včetně mnohých kněží) o tom, že to „jejich“ náboženství nemá nic společného s apologetikou kapitalismu. Je arci pravda, že jedna z nejčastějších populárně vědeckých přednášek je přednáška „O reakční úloze Vatikánu“, nicméně i tato přednáška bývá zpravidla odtržena od kritiky náboženství, jako téměř všechny přednášky o náboženství bývají velmi často odtrženy od výkladu o tom, komu a jak slouží náboženství v současném boji o mír a budování socialistické společnosti.

Chybu, o níž hovořím, nenapravíme tím, že do každého článku o náboženství zařadíme zmínku o nepřátelském postoji západních církví k zemím socialistického tábora, nebo tím, že se zmíníme o tom, jakou službu prokazuje náboženství i necírkevním nepřátelům socialismu. Je nutno veškerou vědeckoateistickou výchovu a propagandu zaměřit na tyto otázky. Je třeba si ujasnit, že i tímto zaměřením prokazujeme, že jsme pochopili správně smysl své činnosti. Pomoc ateistické propagandy při plnění úkolů kulturní revoluce a dobudování socialismu by totiž byla velmi znehodnocena, kdybychom soustavně s šířením vědeckého názoru o světě nebojovali proti ideologii využívané našimi nepřáteli. Máme-li na mysli oba tyto aspekty, pak teprve můžeme o sobě říci, že víme, co je vědecký ateismus, a pak můžeme mít téměř jistotu, že ani při praktickém provádění propagandistické činnosti nepropadneme nikdy planému, samoučelnému ateističení, odtrženému od základních úkolů budování socialismu a boje za mír.

Nelze tvrdit, že bychom opravdu vždy na toto zaměření mysleli. Zapomínáme na to, proč vlastně proti náboženství bojujeme, a naše zapomětlivost má za následek několik dalších chyb, jimiž je samoučelnost naší činnosti jakoby znásobena. A jedna z těchto chyb (pramenících v nejasném chápání smyslu ateistické výchovy) záleží v tom, že se vědecký ateismus redukuje více méně na vyvracení víry v boha.

Není to dnes chyba příliš častá, přesto však někteří soudruzi ztotožňují dosud ateismus — patrně pod vlivem etymologického výkladu slova „a-theos“ — s vyvracením boha a za ateistu považují každého, kdo v boha nevěří. Věřící ateisté ovšem neexistují. Avšak opravdu uvědomělý ateista není pouhým popíračem boha. Věřící člověk se málo zajímá o příčiny své víry; věří zpravidla právě proto, že se o ně nezajímá. Ateista naproti tomu v boha nevěří, avšak ví, proč a jak

náboženství vzniklo, proč a jak se dodnes udržuje a vi také, jaké důsledky náboženská víra pro život věřících i pro život jejich spoluobčanů. Totiž — měl by to vědět. V žádném případě však by neměl pouze bojovat s „bohem“, již proto ne, že to není pouze víra v boha, nýbrž je to náboženský postoj k tomuto (nikoli posmrtnému) životu, k lidem (nikoli k bohu) a k vědeckým poznatkům o tomto světě a našem životě, co je předmětem ateistického zájmu a ateistické kritiky.

Tím nijak nepodceňujeme význam např. těch přednášek, které dokazují neoprávněnost náboženské víry na základě rozboru různých dogmat, které ukazují vnitřní rozpory v bibli a jiných náboženských pramenech atd. Jde jen o to, aby i věřící věděli, že nám na náboženství nejvíce vadí nikoli tyto vnitřní rozpory, nýbrž rozpor mezi náboženským a vědeckým výkladem světa, rozpor mezi náboženskou a komunistickou morálkou. A především jde ovšem o to, aby sami ateisté věděli, že náš boj proti náboženství je ve skutečnosti boj za vědecký názor na svět, za novou, vskutku lidskou mravnost, za nového socialistického člověka.

Při této příležitosti je vhodné zmínit se o tom, že s věřícími málo hovoříme o společenských důsledcích jejich víry. Vypadá to někdy tak, jako bychom se specializovali na gnoseologické a společenské příčiny vzniku náboženství, méně se již staráme o příčiny přezívání náboženství a velmi zřídka se dovídají naši posluchači a čtenáři o škodlivosti náboženských představ. Vrátime se brzy k této otázce. Nyní se jí dotýkáme proto, že těsně souvisí s požadavkem, abychom nikdy — ani při vyvracení jednotlivých falešných názorů věřících občanů — neztráceli se zřetele pozitivní cíl, převýchovu nábožensky smýšlejících v duchu vědeckého světového názoru.

Byl by ovšem omyl domnívat se, že vědeckoateistická činnost se vyčerpává pouhým šířením vědeckých poznatků o přírodě a společnosti. Takto na neštěstí smýšlejí mnozí soudruzi; uznávají sice, že proti náboženství je nutno bojovat, avšak podle jejich názorů je zcela postačující zbrání proti němu sama vědecká pravda. Pozitivní cíl vědeckoateistické výchovy propagandy je tedy neprávem zaměněn za pozitivní a někdy i pozitivistický výklad vědeckých poznatků, obvykle v dobré víře, že posluchač nebo čtenář si již sám provede srovnání toho, co učí náboženství, s tím, co dokazuje věda. Jenže věřící jsou v současné době stále více a více přesvědčováni církevními mluvčími o tom, že vědecké poznání není v rozporu s náboženstvím, že jde o dva různé druhy poznání nebo o dva různé světy, z nichž jeden patří víře a druhý vědě, a pokud se přece nějaké rozpory objeví, je to arci jen vinou vědy, která chce nakukovat do tajemství, jež člověk pouhým rozumem nikdy nepochopí. A věřící člověk XX. století toto učení o „dvoji pravdě“ přijímá ochotněji než křesťan ve středověkém feudalismu, neboť tento starobylý kompromis mu dnes v podmínkách prudkého rozvoje vědy umožňuje uznat její místo vedle víry — a umožňuje mu hlavně přijímat i praktické výsledky vědeckého poznání jakožto samozřejmý plod lidského rozumu nebo historického vývoje, s nimiž ovšem nemá nic společného náboženská víra, která je „mimo“ rozum a „mimo“ vývoj. I tyto nepravdy musíme ovšem vyvracet. A jak jinak je můžeme vyvracet než tím, že z vědeckého poznání vyvodíme závěry protináboženské — tím, že ukážeme protivědeckost náboženských představ a nepravdivost domněnky, podle níž je náboženství něco jiného než zřetelný výklad tohoto světa a tohoto života. A nejen to. Propagovat vědecký názor na svět znamená zároveň odstraňovat z vědomí lidí všechny falešné představy o světě. Boj za pravdu nemůže nebýt bojem proti nepravdám, zejména když tyto nepravdy nejsou pouhým teoretickým nepochopením toho či onoho přírodního

zákona, ale uceleným systémem názorů na svět, na postavení člověka ve společnosti, na smysl jeho života.

Odmítáme-li proto takový způsob ateistické výchovy a propagandy, který se omezuje jenom na negativní vyvracení boha nebo na negativní kritiku víry v boha, pak musíme odmítnout i postup, který z ateistické činnosti kritiku náboženských představ vylučuje. V obou případech je ateistická činnost odtrhována od svého základního cíle. Není prostředkem upevňování morálněpolitické jednoty pracujících, neboť je při ní zcela opomenut vztah mezi myšlením (ať náboženským nebo vědeckým) a jeho důsledky pro jednání, pro život. Ukázat věřícím, jaký význam má jednotný vědecký názor na svět pro úspěšné budování komunistické společnosti a ukázat jim, že náboženství je celou svou povahou protivědecké a reakční, to jsou dvě neoddelitelné stránky jednoho a téhož úkolu.

***

Chtěl bych ještě připomenout, že si počínáme nesprávně, omezujeme-li se při ateistické propagandě jen na propagování vědeckých (a převážně jen přírodovědeckých) poznatků, aniž se snažíme pochopit psychiku lidí, na něž působíme, aniž se snažíme rozumět jejich citům a jejich jednání. A rád bych dodal i to, že přežitkem není přežitkem proto, že je pouhým produktem dřívější neznalosti či dokonce projevem nějaké rozumové nezpůsobilosti; je spíš zvláštní obranou způsobu jednání a života, na který jsme si zvykli a který jsme ochotni raději přejmenovat na nový socialistický styl života, než abychom s ním ve jménu nového socialistického života opravdu skoncovali. Je zajisté pravda, že nesprávné myšlení mívá za následek nesprávné jednání a že upevňuje nezdravé návyky v poměru k práci, ke kolektivu apod. (proto také bojujeme proti náboženským představám o přírodě, o společnosti, o životě), avšak je rovněž pravda, že bytí určuje vědomí a že i v individuálním vědomí jsou falešné představy o světě zpravidla projevem a následkem falešného postoje ke světu: lidé myslí tak, jak žijí — v daleko menší míře žijí tak, jak myslí, že by měli žít (proto také náš boj s náboženstvím je pouze součástí boje za socialistickou převýchovu pracujících). A z toho vyplývá velmi vážný, jeden z nejvážnějších úkolů pro propagandisty vědeckého ateismu. Musíme věřící lidi učit nově žít, nejen nově myslet — nově žít, aby také nově myslili. To znamená: musíme se snažit přivést je k práci v různých masových organizacích, probouzet v nich zájem o praktické úkoly budování socialismu, posilovat v nich odpovědnost za plnění těchto úkolů. To arci nejsou povinnosti „propagandistů“ v úzkém či přesněji starém slova smyslu — avšak můžeme my socialističtí propagandisté odtrhovat propagandu od vědecko-ateistické výchovy?

Víme, že nikoliv, ale přesto ani v tomto případě se neřídíme tím, co víme. Jako bychom sami příliš navykli metodám, které teoreticky odsuzujeme, ale kterých se v praxi nemůžeme zbavit — metodám pouhého osvětaření odtrženého od praktických úkolů socialistického budování. Jako bychom zapomínali na to, že v procesu převýchovy druhých máme převychovat i samy sebe a že máme překonávat i vlastní přežitky, které nám mimo jiné ztěžují boj s těmi představami, jejichž reakční povaha je nám úplně známá. A k neškodlivějšímu druhu těchto zábran, jež citelně oslabují naši vědecko-ateistickou frontu, náležejí právě ony přežitky, které lze chápat jako dožívání nebo přežívání buržoazního ateismu. Chyba není ovšem v tom, že v mnohém navazujeme na buržoazní bezvěrecké hnutí — chybné je pouze to, že spolu s tím, co od něho přijmout můžeme, přejí-

máme i úzce osvětářské hledisko, jež redukuje ateistickou „výchovu“ na pouhé učení či poučování. Všechny nedostatky, o nichž jsme mluvili, lze přičíst na vrub tomuto mylnému hledisku, avšak nejviditelněji se toto buržoazně ateistické dědictví projevuje právě v zaměření naší činnosti na pouhé šíření poznatků. Naše přednášky, stránky našich knih, časopisů, různé výstavy a jiné akce, to vše je zajisté nutný předpoklad naší výchovné práce, ale tím naše práce zdaleka nekončí. Nehledě k tomu, že i v přednáškách bychom měli ve větší míře vysvětlovat věřícím, jak souvisí jejich víra s jejich životem, neučinili jsme dosud téměř nic pro to, abychom jejich život měnili, abychom je učili nejen nově myslit, ale i nově žít. Že se to vymyká našim možnostem?

To není pravda. Nevidíme-li smysl své práce jen v tom, že jezdíme po různých okresech našeho kraje nebo po různých krajích naší republiky, abychom poznávali svou vlast a aby naše vlast poznávala nás, přednášíme-li a píšeme-li opravdu proto, abychom své posluchače a čtenáře přesvědčili o nesprávnosti jejich a o správnosti marxisticko-leninských idejí, pak nemůžeme nedojít k závěru, že sama tato činnost nestačí a že je v našich silách tuto činnost obohatit o nové výchovné formy. Mám na mysli především individuální přesvědčování věřících, alespoň v našem nejbližším okolí. Jsou lidé, kteří působí jako velmi aktivní propagandisté ateismu, avšak přímo na svém pracovišti se baví nanejvýš jen o své práci nebo o hokeji s těmi, kdož vedle práce a hokeje pěstují ještě nedělní výlety do kostelů. Tažme se konečně sami sebe, kolik věřících jsme individuálně přesvědčili o škodlivosti jejich víry. Není to při nejmenším podivné, obrácíme-li se k tisícům a desetit tisícům posluchačů a čtenářů jakožto propagátoři vědeckého světového názoru a nemůžeme-li si přesto vzpomenout na ty, jež jsme skutečně a zcela odnaučili po staru žít a myslit?

Nemělo by význam vypočítávat všechny možnosti pro mimopřednáškové působení na věřící. Nezáleží ostatně na tom, jsme-li např. členy Sborů pro občanské záležitosti nebo pomáháme-li škole při převýchově rodičů jakožto aktivní členové SRPS — záleží na tom, jsme-li ateisty všude tam, kde působíme, a nikoliv pouze za řečnickým stolem. A záleží hlavně na tom, abychom sami byli blíž praktickému životu, neboť jen v tom je záruka, že ani naše propagandistická činnost nebude odtržena od výchovy a převýchovy našich občanů; v tom je také záruka, že nejen naše slova, ale i náš život se stane argumentem proti reakčním názorům a konzervativnímu životu.

***

Správný přístup k otázkám vědeckého ateismu je nemyslitelný bez aktivní účasti na vědeckoateistické propagandě. A jdeme ještě dále: pochopit správně smysl vědeckého ateismu znamená pochopit plně smysl vědeckoateistické výchovy a propagandy. Vědecký ateismus není souborem poznatků nebo teoretických otázek, jimiž by se měli zabývat jenom určití odborníci, nýbrž je záležitostí všech vědeckých pracovníků (a nejen jich ovšem) — veškerá vědecká práce naráží na překážky vytvořené náboženstvím. Z tohoto hlediska není ateismus nic jiného než úhrn nejrůznějších poznatků dokazujících nepravdivost náboženských představ a domněnek. Vysvětlili jsme již, proč toto hledisko je samo o sobě příliš úzké, proč nemůžeme náboženství stotožňovat jen s více či méně uceleným systémem názorů o světě, nicméně i z tohoto hlediska je vědecký ateismus především praktický úkol překonávat falešné představy ve vědomí lidí, kteří pro náboženský pohled na svět a na život nechápou dobře ani význam vědeckého poznání. Jinými slovy řečeno, vědecký, ateismus, příp. vědecké pojetí vědeckého ateismu je ve

skutečnosti správné pojetí vědy a její úlohy v boji s náboženskými přežitky, v boji za vědecký názor na svět. Proto je koneckonců každý vědec víceméně ateista; výjimku nečiní ani ti, u nichž je — možno říci — ateistický poměr k jevům, které zkoumají, provázen náboženskými představami pramenícími v nevědeckém poměru k tomu, co dobře neznají, zejména k jevům společenským, k vlastní psychice, apod. Jde však o to, aby tento „latentní“ ateismus velké většiny vědeckých pracovníků dorostl v ateismus uvědomělý — abychom prostě uměli svých odborných znalostí použít k převýchově nábožensky smýšlejících lidí.